

ASSEMBLEA GENERAL EXTRAORDINÀRIA

Després de la lectura dels Estatuts es presentà als socis la següent proposta:

- I. Nomenament com a Secretària d'Amics de l'Art Romànic de la Sra. Guadalupe Miras i Bernal.
- II. Nomenament com a Vocal Vitalici del Sr. Josep M. Domingo i Abadia.
- III. Nomenament com a Vocals de les senyores M. Jesús Muñoz i Villegas i Elena Martínez i Gay.

El Sr. Celma demanà quins són els vocals en actiu i les seves funcions. El Dr. Cabestany respongué que la Dra. Alcoy i el Dr. Beseran s'ocupen d'activitats científiques; el Sr. Landa, de les sortides de treball; la Sra. Porter i el Sr. Camps, per motius familiars i professionals, de moment no poden col·laborar tant com voldrien.

Aprovada la proposta, la junta Directiva, per al curs 1998-99, quedà constituïda per les següents persones:

President:	Joan-F. Cabestany i Fort
Vicepresidenta:	M. Teresa Matas i Blanxart
Secretària:	Guadalupe Miras i Bernal
Tresorera:	Àngela Majó i Rais
Vocals:	Josep M. Domingo i Abadia
	Rosa Alcoy i Pedrós
	Pere Beseran i Ramon
	Jordi Camps i Sòria
	Fernando Landa i Martínez
	Elena Martínez i Gay
	M. Jesús Muñoz i Villegas
	Maria Porter i Moix
Vocal Delegat de Sabadell:	Feliu Carreras i Vidal

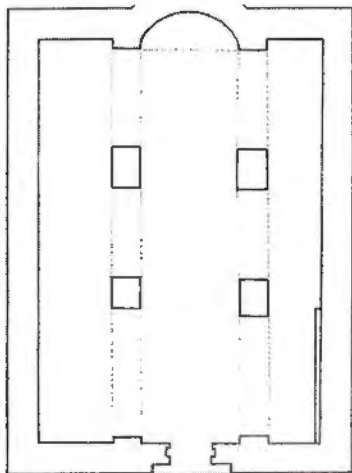
S'aixecà la sessió a les 20 hores i 7 minuts.

VISITA A SANTA EULÀLIA DE PROVENÇANA, SANTA MARIA DE BELLVITGE I SANTA MARIA DE BRUGUERS EFECTUADA EL 20 DE FEBRER DE 1999

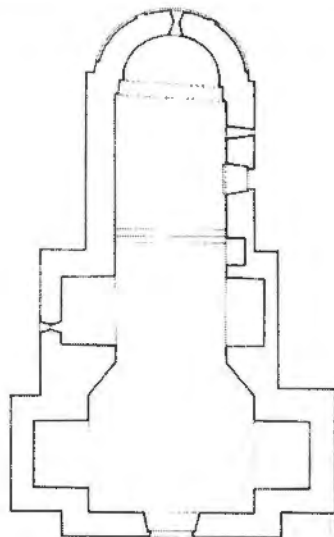
L'església de Santa Eulàlia de Provençana, consagrada pel bisbe Berenguer Folc el 27 de gener de l'any 1101, és esmentada com a parròquia el 1045, tot i que, probablement ho era ja des del seu origen a inicis del segle X. La portalada data del 1201, segons es desprèn de la inscripció que podem observar al timpà. A partir del segle XIV, entrà en franca decadència i, a causa de la construcció de la nova parròquia al lloc de la Pobla de l'Hospitalet (segle XV), perdé la titularitat. Durant el segle XVIII, diversos ermitans en tingueren cura i la formació d'un nou nucli agrupat a Provençana comportà, en la segona meitat del segle XIX, la recuperació de la categoria parroquial, primer com a sufragània de Santa Eulàlia de Mèrida, de l'Hospitalet, i després com a parròquia independent quan, ben avançat el segle actual, li fou adossada una nova església de majors dimensions.

De l'església bastida entre el 1076 i el 1101 es conserven tres naus, sense transsepte, separades per arcs adovellats de mig punt, sostinguts per pilars rectangulars llisos. Les voltes, reconstruïdes, són de canó, la central, i de quart de cercle, les laterals. Els absis no s'han conservat. La portalada datada, com ja hem dit, del 1201, és formada per dues arquivoltes bocellades, l'exterior de les quals, amb una ziga-zaga en baix relleu, és emmarcat per un guardapols amb el mateix fris de fulles de les impostes de la línia d'arrencada dels arcs. El fust de les columnes laterals és nou i les bases i els capitells, esculpits.

L'església de Santa Eulàlia no era l'únic edifici religiós existent al terme a mitjan segle xi. El 1057 és documentat el mas de Malvitge o Amalvígia, quan Gomar i la seva muller, Otula, el vengueren, juntament amb la seva església, per trenta unces d'or als esposos Borrell Guimerà i Orúcia. L'any 1211, el mas rebia ja el nom de Bellvitge. A partir del segle xv, hi ha constància documental de diverses reconstruccions de la capella de Santa Maria de Bellvitge, motivades per les successives avingudes del riu, que l'anaven colgant, per la qual cosa calgué sobrealçar-ne els murs. Fou saquejada repetidament: per les tropes del comte-duc d'Olivares, durant la guerra dels Segadors i desaparegué la imatge de la Mare de Déu; pels francesos el 1697; en la guerra de Successió; reconstruïda (1718) i novament saquejada, pels francesos, el 1808. En el nostre segle ha estat restaurada després de les riudes de 1958-59 i 1977. Actualment l'ermita de Santa Maria de Bellvitge és un edifici d'època moderna i contemporània, porxat, de nau única, capçalera quadrada i campanar, també de planta quadrada. La coberta és a dues vessants, excepte en el campanar, coronat per una estructura piramidal quadrangular. Les darreres campanyes d'excavació, dutes a terme, 1979-1980 i 1980-1981, a la zona exterior de la capçalera posaren al descobert la fàbrica de la primitiva construcció religiosa. Encara que només es localitzà una part del perímetre, sembla que es tractaria, segons Albert López i Mullor, d'una església de planta basilical, amb tres naus i tres absis semicirculars, la datació de la qual es podria fixar entre finals del segle xi i començaments del xii, tenint en compte la tipologia de l'absidiola conservada i les olles de ceràmica oxidada medieval, feta a torn, aparegudes dins d'algunes de les tombes de la necròpolis contigua. Montserrat Pagès i Paretas no considera versemblant la hipòtesi d'Albert López pel que fa a la planta de la capella, ja que aquesta estructura era pròpia de les esglésies parroquials importants, però no de les parròquies i petites capelles rurals del segle xi, les quals solien tenir només una nau i un absis. Caldria reanudar les excavacions per tal de poder aclarir aquesta qüestió.

Planta de l'església de Santa Eulàlia de Provençana
(P. Poll), *Catalunya Romànica*, vol. XX, pàg. 264

Planta de la capella de Santa Maria de Bruguers
(P. Poll), *Catalunya Romànica*, vol. XX, pàg. 366

L'actual capella de Santa Maria de Bruguers, dins del terme de Gavà, al peu del castell d'Eramprunyà, en el lloc conegut com el Sitjar, té aquesta advocació des dels inicis del segle XVI, quan s'hi traslladà la imatge de la Mare de Déu de Bruguers que fins aleshores s'havia venerat a l'antiga capella de Bruguers (avui Bruguers Vell). La capella, fundada i dotada pel senyor d'Eramprunyà, Ferrer de Santmartí, durant la primera meitat del segle XIII, sota l'advocació de Santa Magdalena del Sitjar, és un petit edifici d'una nau i un absis, coberts amb volta apuntada, construït amb carreus de pedra rogenca. El sòl de l'absis és uns 60 centímetres més alt que el de la nau, del qual el separen tres esglaons. L'ampliació del segle XVI, perfectament identificable, està constituïda pel cor, les capelles laterals i la façana.

BIBLIOGRAFIA

- AA. DD. *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- *Catalunya Romànica*, vol. XX. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.
- PAGÈS I PARETAS, Montserrat. *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

Guadalupe Miras i Bernal

COL·LABORACIÓ

ELS NOUS SUPORTS DELS ABSIS ROMÀNICS DEL MUSEU EPISCOPAL DE VIC

Agraïm al senyor Josep M. Xarrié, Cap del SRBM, que ens hagi permès reproduir el següent article, publicat a *Rescat. Butlletí del Servei de Restauració de Béns Mobles* (núm. 6, desembre 1998).

Les pintures dels absis romànics de Sant Sadurn d'Osormort i de Sant Martí del Brull, del Museu Episcopal de Vic, estan actualment dipositades i en procés de restauració en el Centre de Sant Cugat del Vallès. Després que les pintures d'aquests absis foren arrencades de la seva localització original - en els anys quaranta -, es van traslladar a un nou suport de tela, per adherir-les posteriorment a un altre suport rígid de sulfat de calci (guix), d'uns tres centímetres de gruixària, que havia de permetre la seva presentació tal com era *in situ*. Anys després, amb motiu de la recent remodelació del museu i de l'enderrocament dels seus murs, les teles que contenien les capes pictòriques d'aquests absis s'han hagut de separar del suport de guix. Ha estat precisament en el transcurs d'aquesta operació quan s'ha pogut observar un procés de degradació que fins aleshores quedava ocult, però que a la llarga podria haver motivat seriosos desperfectes, i afectat en darrer terme la policromia. Entremig dels dos suports - tela i guix - s'han descobert unes colònies de fongs, en actiu, que es manifesten en forma de grans taques negres. El fet no ens ha pas d'estranyar: el que és la mateixa pel·lícula pictòrica del fresc romànic està ben adherida a les dues teles de cotó, atès que es van enganxar amb caseïnat de calci, un producte utilitzat tradicionalment, que té la peculiaritat de no alterar-se en contacte amb la humitat. Però, en canvi, l'adhesiu utilitzat per enganxar pintura i teles al guix, un engrut de farina amb cola de cartilags, sí que és un producte higroscòpic, com també ho és, a més de porós, el suport receptor de sulfat de calci. Amb tota probabilitat, les característiques d'ambdós materials, en combinació amb el clima de Vic, deuen haver estat la causa de l'aparició d'aquests microorganismes en més d'un 60% de la superfície d'adhesió.

La proliferació d'aquests fongs posa en qüestió la situació actual de totes les pintures murals que foren arrencades i traspassades amb el mateix sistema, i que ara estan repartides per diferents museus de Catalunya. En el cas de les pintures que estem tractant, i per evitar aquesta problemàtica, el Servei de Restauració, responsable de la conservació dels absis i dels altres béns mobles del Museu Episcopal de Vic, ha dissenyat uns nous suports per a les pintures, a base d'alumini. Aquest material evitarà els problemes que provocava el guix, a causa de la seva higroscopicitat, i també els de la fusta, que és un camp abonat per a diverses classes d'insectes xilòfags. Així mateix, la seva lleugeresa, en comparació amb altres materials, i la possibilitat de poder retornar la forma original a cada absis, reforcen aquesta opció. Rarament els absis romànics tenien formes geomètriques regulars, i en canvi podem constatar que, amb la fusta com a material de suport, els absis s'han fet, des de principis de segle, llevat de les pintures de Sant Tomàs de Fluvià, l'any 1983, de formes regulars, cosa que fa que la informació que rebem en contemplar-los no sigui del tot fidedigna.

Josep M. Xarrié

EL CASTELL ALTMEDIEVAL

Què és un castell? És un edifici construït amb una finalitat d'ús militar. Tenia una situació de domini de l'horitzó i amb un camí d'accés amagat de la visibilitat d'un possible enemic. Respon a un concepte de valoració d'una estratègia per a poder defensar un territori de frontera o vigilar el pas d'un camí i assegurar l'existència d'un espai de poblament front les possibles escomeses de l'enemic. L'edifici del castell té una arquitectura característica: la torre, el clos de murs i valls, l'habitació del castlà i la capella. Cal no confondre aquesta darrera amb l'església parroquial, externa però propera al castell.

La riquesa d'aquestes construccions és molt variable i ens és poc coneguda a causa de les reformes posteriors o, simplement, pel seu abandonament i posterior enderroc. Com a conseqüència lògica d'aquest plantejament constructiu, hom ha de disposar d'un sistema econòmic per a poder assolir el compliment del manament de bastir l'edifici en un termini concret. Finançar, bastir i proveir el castell serà possible amb la concessió d'una propietat – un terme – i els seus rèdits seran invertits en aquesta comesa. La personalitat jurídica del castell termenat continuarà vigent durant el segle XIV, els fogatges respecten aquesta categoria castellera.

La torre és el centre del castell, emperò no hem de vincular totes les torres a un castell termenat: els espills o espiells, els miralles i les guàrdies i guardioles són torres que hem d'associar a un castell amb missions de vigilància complementàries de l'estratègia de defensa de la contrada. No hem de considerar com a torres o castells: les *domus* o cases fortes, el mas-torre o les torres costaneres dels segles XVI al XVIII o la torre del telègraf òptic del segle XIX, i d'altres edificis coneguts popularment amb el nom de *castell*.

El castell termenat és propi de la Catalunya Vella i de la Marca i no es documenta a les terres repoblades des del segle XII, especialment a partir de les conquestes de Lleida, Tortosa i, finalment, de Siurana (1153). Hem pogut comprovar que la majoria dels castells termenats han generat els moderns termes municipals. Aquest terme casteller tenia una parcel·lació administrativa a l'entorn de la parròquia. Podem afirmar, després d'una recerca, bé que no exhaustiva, que en diferents comarques de la Catalunya Vella i de la Marca la majoria dels castells termenats agrupen entre tres i cinc parròquies (poques vegades el nombre és superior). La parròquia tenia, en els segles altmedievals, una extensió aproximada d'uns vuit quilòmetres quadrats, per consegüent el terme d'un castell tenia, segons la seva orografia, una extensió d'entre trenta i quaranta quilòmetres quadrats. Ens trobem encara mancats d'una recerca i d'un estudi de la planificació i parcel·lació d'una àmplia àrea que ens permeti fer un apropament més reeixit en valorar l'extensió del terme d'un castell i d'una parròquia i la relació entre el castell i el nombre de parròquies que agrupa.